

Colecția *Viața în Hristos*
Seria de autor „Sfântul Grigorie Palama”

Sfântul Grigorie Palama

SCRIERI I

Omilii

Traducere din limba greacă veche și introducere de
Pr. Roger Coresciuc

Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrin

Ediția a doua

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

CUPRINS

Cuvânt înainte

(† Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei) I

Listă de abrevieri 13

Introducere

(Pr. Roger Coresciuc) 15

Omilia I

Despre pacea reciprocă. Rostită în a treia zi
după ajungerea în Tesalonic 29

Omilia a II-a

La pilda Domnului despre vameș și fariseu 37

Omilia a III-a

La parabola Domnului despre [fiul] risipitor
care a fost mântuit 51

Omilia a IV-a

La evanghelia [despre] cea de-a doua venire a lui Hristos;
și despre milostivire și facerea de bine 65

Omilia a V-a

La Întâmpinarea Domnului Dumnezeuului și
Mântuitorului nostru Iisus Hristos, în care se face
pomenire și despre înfrânare, și despre răutatea
care îi este potrivnică 79

Omilia a VI-a

Îndemnătoare la post, în care se face pe scurt
[cuvânt] și despre nașterea lumii 91

Omilia a VII-a

Alta despre post 101

Omilia a VIII-a

Despre credință, în care [se face] și o expunere
a mărturisirii [de credință] ortodoxe 109

Omilia a IX-a

În vremea postului și a rugăciunii 117

Omilia a X-a

În a doua Duminică a Sfintelor Păresimi,
având ca subiect paralticul vindecat de
Domnul în Capernaum. Și împotriva celor care
vorbesc unii cu alții când nu trebuie în timpul
sfintelor sinaxe din biserică 125

Omilia a XI-a

La cinstita și de viață făcătoarea Cruce 139

Omilia a XII-a

În Duminica a patra a Postului Mare,
având ca subiect Evanghelia citită în această zi;
precum și despre grija față de gândurile dinlăuntru 159

Omilia a XIII-a

În a cincea Duminică a Postului, în care
[se vorbește] și despre milostenie 169

Omilia a XIV-a

La Bunavestirea întru tot Preacuratei
Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu
și Pururea Fecioara Maria 179

Omilia a XV-a

Rostită în Duminica Stălpărilor 189

Omilia a XVI-a

Despre iconomia cea după trup a Domnului nostru
Iisus Hristos și despre cele dăruite prin ea celor care
cred cu adevărat în El; și că Dumnezeu, deși îl putea
elibera pe om în multe feluri din tirania diavolului,
a preferat mai degrabă să se folosească de această
iconomie. Rostită în Sâmbăta cea Mare 199

Omilia a XVII-a

Care arată taina Sâmbetei și a Duminicii; și [se referă]
și la evanghelia Duminicii celei noi 227

Omilia a XVIII-a

La Duminica purtătoarelor de mir; în care [se vorbește]
și despre faptul că Născătoarea de Dumnezeu
L-a văzut cea dintâi pe Domnul înviat din morți 241

Omilia a XIX-a

La bunavestirea lui Hristos, [făcută] samarinencii;
și că trebuie să disprețuim [lucrurile] de față 251

Omilia a XX-a

La a opta evanghelie a Utreniei a Evanghelistului Ioan;
în care se arată că se învrednicesc de mari daruri cei care
rămân cu evlavie până la sfârșit la sfintele adunări 267

Omilia a XXI-a

La Înălțarea Domnului și Dumnezeului
și Mântuitorului nostru Iisus Hristos;
întru care se arată și cum se plinește
Sabatul cel după Lege 277

Omilia a XXII-a

La același praznic [al Înălțării Domnului];
întru care [se vorbește] și despre patimi și virtuți 289

Omilia a XXIII-a

La cea de-a zecea Evanghelie *de dimineață*; întru care se
vorbește și despre războiul [pe care-l ducem] după simțuri
și după minte împotriva potrivnicului nostru 301

Omilia a XXIV-a

La arătarea și trimiterea Duhului Sfânt împlinită în ziua
Cincizecimii; întru care [se vorbește] și despre pocăință 311

Omilia a XXV-a

Rostită în Duminica Tuturor Sfinților 323

Omilia a XXVI-a

Rostită la vremea secerișului; întru care
[se vorbește și] despre secerișul cel duhovnicesc 333

Omilia a XXVII-a

Rostită și aceasta la vremea secerișului; întru care [se vorbește]
și despre secerișul nostru rațional, care va să fie 343

Omilia a XXVIII-a

Rostită la prăznuirea Sfinților
și corifeilor Apostoli Petru și Pavel 353

Omilia a XXIX-a

Având ca subiect pe paralyticul care,
după Evanghelistul Matei, a fost tămăduit
în Capernaum; întru care [se vorbește]
și despre întristarea cea după Dumnezeu 363

Omilia a XXX-a

Având ca subiect pe cei doi orbi care, după
Evanghelistul Matei, și-au redobândit vederea în casă;
întru care [se pomenește] și despre faptul că nu există
credință cu adevărat în afara faptelor de pocăință 375

Omilia a XXXI-a

Rostită la săvârșirea litaniei din ziua întâia
a lunii august 387

Omilia a XXXII-a

La Evanghelia după Matei
a celei de-a noua duminici; întru care
[se vorbește] și despre cercări 399

Omilia a XXXIII-a

Despre virtuți și patimile potrivnice lor
și că lumea, al cărei stăpânitor este
diavolul nu este zidirea lui Dumnezeu,
ci cei care s-au supus [diavolului] prin reaua
întrebuințare a zidirilor. Rostită la litie 409

Omilia a XXXIV-a

La cinstita Schimbare la față a Domnului
și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos;
întru care se înfățișează că lumina de la această
[Schimbare] este nezidită 419

Omilia a XXXV-a

La aceeași prăznuire a Schimbării la față a Domnului,
întru care se arată că, chiar dacă lumina cea
preadumnezeiască care [s-a arătat] atunci este nezidită,
nu este ființa lui Dumnezeu 431

Omilia a XXXVI-a

La Evanghelia celei de-a unsprezecea duminici,
a Evanghelistului Matei, având ca subiect
parabola care zice: *Asemănatu-s-a Împărăția cerurilor
omului împărat care a voit să se socotească; întru care*
[se pomenește] și despre îngăduință și milostivire 443

Omilia a XXXVII-a

La întrutotcinstita Adormire a Întrutotpreacuratei
Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare
și Pururea Fecioarei Maria 453

Omilia a XXXVIII-a

La întâia [Evanghelie] de la Utrenie; întru care [se arată]
și că nu e de ajuns dumnezeiescul Botez să-l mântuiască
pe om dacă nu se străduie să aibă și păzirea
dumnezeieștilor porunci 467

Omilia a XXXIX-a

Rostită la litia ținută la plaga de atunci,
cea neobișnuită și larg răspândită, a morții 477

Omilia a XL-a

La Întrutotcinstitul profet, Înaintemergător
și Botezător al Domnului, Ioan 487

Omilia a XLI-a

La Evanghelia după Matei din cea de-a paisprezecea duminică;
la parabola care [ne] cheamă la nunțile Fiului; întru care
[se face răspuns] către cei care zic: De ce i-a chemat
Dumnezeu pe cei care nu ascultă deloc – sau care nu ascultă
prin fapte –, și de ce i-a făcut pe cei care vor fi pedepsiți? 505

Omilia a XLII-a

La Mântuitoarea naștere a Întrutotpreacuratei
Doamnei noastre, de Dumnezeu Născătoarea
și Pururea Fecioara Maria 517

Omilia a XLIII-a

La Evanghelia după Matei a celei de-a șaptesprezecea
duminici de peste an, cea despre femeia canaaneancă;
întru care [se spune] și despre nimicnicia omului și despre
cea vrednică de laudă smerenie 527

Omilia a XLIV-a

La Sfântul Apostol și Evanghelist și cel mai iubit
al lui Hristos, Ioan Teologul; întru care [se pomenește]
și despre iubirea către Dumnezeu și către aproapele 537

Omilia a XLV-a

La Evanghelia celei de-a doua duminici a lui Luca,
care zice: „Precum voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și
voi asemenea...”; întru care și cuvânt împotriva cămătarilor 547

Omilia a XLVI-a

La Evanghelia celei de-a treia duminici a lui Luca,
având ca subiect pe fiul văduvei cel înviat de Domnul;
întru care și despre faptul de a fi iertători și
împreună-pătimitori unui față de alții 555

Omilia a XLVII-a

La Evanghelia celei de-a patra duminici, a lui Luca,
care zice: „Ieșit-a Semănătorul să semene sămânța Lui”.
Întru care și despre lucrarea cea bună pe care trebuie
să o împlinim înainte de această însămânțare 565

Omilia a XLVIII-a

La Evanghelia celei de-a cincea duminici, a lui Luca,
care zice: „Era un om bogat, care se îmbrăca în porfiră”.
Întru care și despre bogați și săraci și cine se mântuiește 577

Omilia a XLIX-a

La cel între sfinți Mare Mucenic, făcător de minuni
și Izvorător de Mir, Dimitrie 589

Omilia a L-a

La evanghelia celei de-a șasea duminici, care zice:
„Ieșind Iisus pe uscat, L-a întâmpinat un bărbat din cetate
care avea demon de multă vreme” 603

Omilia a LI-a

Anume că chemarea cea neîncetată a lui Dumnezeu prin
rugăciune și psalmodie este temeiul și tăria a tot binele,
și întoarcerea și izbăvirea de toată răutatea și scârba 611

Omilia a LII-a

Rostită la Intrarea în Sfânta Sfintelor a Întru-tot-Preacuratei
Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu 621

Omilia a LIII-a

La intrarea în Sfânta Sfintelor și [despre] viața deiformă
de acolo a Întru tot Preacuratei Stăpânei noastre de
Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria 631

Omilia a LIV-a

Că după venirea Domnului mai mare este răsplata
celor ce bine-împlinesc [virtutea] și mai multă pedeapsa
celor neascultători. Și despre diferite patimi și virtuți.
Rostită în a zecea duminică a lui Luca, care este înainte
de cea a protopărinților 673

Omilia a LV-a

Rostită în duminica protopărinților. Întru care
și despre cei care se lenevesc spre ascultarea
învățăturii din pricina dificultății timpului [de față]
și a lipsei lucrurilor trupești 685

Omilia a LVI-a

Despre Sfintele și înfricoșătoarele lui Hristos Taine.
Rostită mai înainte cu patru zile de Nașterea Domnului 693

Omilia a LVII-a

Rostită la Duminica Părinților, despre genealogia după trup
a Domnului nostru Iisus Hristos și a Pururea Fecioarei și de
Dumnezeu Născătoare, care L-a născut întru feciorie 705

Omilia a LVIII-a

La Mântuitoarea Naștere cu trupul a Domnului
și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos 717

Omilia a LIX-a

Despre cele săvârșite la dumnezeiescul Botez,
despre pocăință și despre cele spuse despre ea de
Botezătorul Ioan. Rostită în ajunul [sărbătorii] Luminilor 729

Omilia a LX-a

Rostită la sfânta prăznuire a Luminilor; întru care se face și
arătare pe cât e cu putință a tainei botezului lui Hristos 741

Omilia a LXI-a

La cea de-a douăsprezecea duminică a lui Luca, având ca
subiect vindecarea minunată a celor zece leproși. Întru care
și despre pacea cu Dumnezeu, cu noi înșine și unii cu alții ... 755

Omilia a LXII-a

La a cincisprezecea duminică a lui Luca, având ca subiect
îndreptarea și mântuirea lui Zaheu, mai marele vameșilor;
întru care și despre iubirea de argint 765

Omilia a LXIII-a

Către cei care găesc greu de purtat tot felul de greutăți
care ni se întâmplă din toate părțile 775

Bibliografie 787

Indici 795

Cuvânt înainte

Proclamarea anului 2022 drept „Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului” și „Anul comemorativ al Sfinților isihasți Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț” ne arată încă o dată cât de importantă este rugăciunea isihastă în viața creștinului, fie el monah sau trăitor în lume. Sfinții pe care îi cinștim în acest an în mod deosebit sunt sfinți care ne sunt puși înaintea pentru a fi cunoscuți, pentru a le citi lucrările pe care le-au scris, pentru a-i asuma și a-i face modele de viață. În acest context, înmănuncherea predicilor pe care Sfântul Grigorie Palama (1296-1359), arhipăstor al Tesalonicului la jumătatea secolului al XIV-lea, le-a rostit în fața credincioșilor de la amvonul Sfintei Sofia sau în fața monahilor din diferite mănăstiri nu poate fi decât un prilej de bucurie.

Drumul sinuos al traducerii și editării acestor texte, ca de altfel al tuturor textelor patristice, a fost ușurat de faptul că traducătorul s-a putut bucura de o bază deja existentă: *Omiliile Sfântului Grigorie Palama* au suscitât interesul din partea mai multor teologi și oameni de cultură români care au tradus parțial sau integral opera omiletică a Sfântului Grigorie. Însă, volumul de față, neignorând aceste eforturi, ne pune înaintea o nouă versiune a întregului corpus al predicilor palamite păstrate în manuscrise, având la bază ediția critică recent publicată.

Nu ne îndoim de faptul că Sfântul Grigorie Palama a predicat cu mult mai mult decât cuprinde volumul de față. Foarte multe dintre predicile sale nu au fost consemnate în scris,

rămânând doar în memoria duhovnicească a Bisericii, ca niște făclii încă necunoscute. De bună seamă că Sfântul le-a predicat de multe ori monahilor la ceas de taină și de priveghere. Păstorul isihast va fi avut nenumărate prilejuri să le vorbească tesalonicenilor despre diferite locuri ale Scripturii și să le împărtășească multe dintre adevărurile filocalice pe care le-a dobândit alături de părinții athoniți. Vor fi fost în Tesalonic și oameni simpli, dar și oameni cu multă carte, și oameni credincioși, dar și oameni cu mai puțină credință. Pentru toți aceștia, Sfântul Grigorie a vorbit plin de credința că tâlcuirea Scripturii și îngemănarea acestei tâlcuiri cu sfaturi pentru viețuirea sfântă isihastă sunt căile cele mai potrivite pentru împărtășirea de harul dumnezeiesc.

De multe ori în aceste predici Sfântul Grigorie recunoaște că este motivat să vorbească de două coordonate principale: datoria de păstor și dragostea pentru subiectul pe care îl va dezvolta în predică. Isihia Sfântului Grigorie Palama nu a însemnat, așadar, o abandonare a datoriilor pastorale, ci o prezență activă și plină de har în mijlocul credincioșilor. Le vorbește despre rugăciune, dar le vorbește și despre lumea în care trăiesc, despre patimile și păcatele care le pot murdări viața, despre nevoia de a nu fi niște cetățeni dezinteresați de bunul mers al societății. A criticat în predicile sale camăta, răzvrătirea, nestatornicia în viața de familie, desfrâul, beția și alte patimi atât de des întâlnite în toate timpurile. A apreciat știința și filozofia vremii, neidolatrizându-le și definind foarte clar domeniul de competență al rațiunii și cadrul în care aceasta poate activa. A fost un ierarh al păcii și a dedicat cel puțin o predică îndemnurilor de a viețui în pace și de depăși conflictele de natură socială și politică. Nu s-a împăcat cu ideea că păstoriții săi pot fi atrași în jocurile meschine ale subminării autorității laice, fără ca prin aceasta să aibă el însuși o atitudine slugarnică față de mai marii vremii. Nu a înțeles atitudinea creștinului superficial și de aceea, unele dintre predicile sale sunt adevărate cateheze, menite să reîmprospăteze autenticul viețuirii creștine.

Sfântul Grigorie Palama este predicator teolog. Vorbește înalt despre hristologie și soteriologie, dar vorbește ca despre adevăruri care sunt existențiale și care, odată asumate, deschid limpede calea către veșnica Împărăție a lui Dumnezeu. A iubit-o mult pe Maica Domnului și faptul acesta se vede și în predicile sale la sărbătorile care-i sunt închinat. Aici predica devine cântare liturgică, imn de bucurie și de slavă închinat celei prin care Dumnezeu și-a împlinit iconomia cea plină de iubire pentru om. I-a iubit mult pe sfinți și le-a zugrăvit portrete omiletice demne de a fi citite și recitite. A iubit mult Scriptura, atât cea a Vechiului Testament, cât și cea a Noului Testament. Citează neîntrerupt din ea, face nenumărate legături între cele două Testamente, interpretează literal și alegoric, îndeamnă la citirea cărților sfinte, se bucură de frumusețea textului acestora.

Nădăjduim ca această ediție jubiliară să îl bucure pe cititor și să fie un prinos de cinstire adus Sfântului Grigorie Palama. A-l citi pe Sfântul Grigorie înseamnă a citi Tradiția vie a Bisericii, a admira exemplele pline de viață ale trăirilor isihaste, a scruta înălțimile cele de taină ale gustării din harul cel fără de sfârșit al Sfintei Treimi. Aceste omilii să fie ca un prag care, odată trecut, ne va face să dorim să îi citim și mai mult pe sfinții isihăști, ca pe unii care sunt repere nezdruincinate ale propriei noastre viețuiri.

Duminica a II-a a doua a Postului Mare,
a Sfântului Grigorie Palama
20 martie 2022

† Teofan
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Introducere

Într-o epocă măcinată de pluralitatea sensurilor și de lipsa unui reper clar pentru conturarea unei perspective filosofice asupra lumii, textele Sfinților Părinți sunt o adevărată oază pentru căutările omului modern. Teologia și antropologia derivată din această teologie, propusă de aceștia, este adesea contrară tendințelor psihologizante actuale, care converg către o afirmare a sinelui și către o înțelegere autonomă a realității, înțelegere desprinsă însă de fundamentele hristologice și soteriologice atât de dragi Părinților. Sfântul Grigorie Palama se încadrează din plin în acest context al *realismului antropologic*. Lecturând *Omiliile* palamite, cititorul modern va descoperi o lume imprimată de necesitatea pocăinței și a îndumnezeirii prin ortopraxie și ortodoxie, și nu de dezideratele de împlinire personală circumscrise lumii acesteia. Omul nu se afirmă pe sine, potențându-și calitățile, ci sinele se dezvoltă doar dacă harul lui Dumnezeu își găsește sălaș într-o inimă înfrântă și deschisă energiilor necreate și îndumnezeitoare ale lui Dumnezeu. Lumea *Omiliilor* palamite este, de aceea, lumea unei teologii desprinsă din experiența harului, în care lucrarea și prezența lui Dumnezeu în creație trebuie înțelese plecând de la *pățimirea* acestei prezențe și de la simțirea nemijlocită a Acestor. Teologia care rămâne la nivelul unei expuneri de informație teologică nu își găsește locul și rostul în dinamica pe care discursul omiletic palamit a propus-o creștinilor din Tesalonica secolului al XIV-lea, atât de actual celor din secolul al XXI-lea.

Uimitor în aceste omilii este modul în care discursul teologic palamit, extrem de elaborat, ajuns în *Triade* la un rafinement greu de egalat, adevărat pisc al gândirii teologice bizantine, este accesibilizat pastoral creștinilor simpli, care-l audiau poate duminică de duminică pe mitropolitul lor.

Cu acest volum, inițiem o nouă traducere a omiliilor Sfântului Grigorie Palama, după textul editat critic de V. Pseftongas în anul 2015, în seria de *Scrieri*, inițiată în 1962 de P. Hristou¹. Introducerea de față este doar o schiță a problematicii omiliilor palamite, pe care le-am analizat detaliat în volumul nostru *Omiliile Sfântului Grigorie Palama*, publicat la Editura Doxologia în 2013². Elemente specifice unui studiu introductiv amănunțit sunt prezente în lucrarea amintită, și ca atare am considerat că nu este necesar să reluăm informațiile deja prezentate acolo.

Două constante teologice ale omiliarului palamit

În *Omiliile* sale, Sfântul Grigorie Palama atinge majoritatea problematicilor care puteau și trebuiau să fie discutate și aprofundate într-o epocă de mari frământări și precizări teologice. Triadologia, hristologia, pnevmatologia, mariologia, antropologia, soteriologia, cosmologia, anghelologia, eshatologia, subiectul lucrărilor dumnezeiești necreate și a ființei lui Dumnezeu sunt teme majore pe care Sfântul Grigorie le atinge sau le dezvoltă în cuvântările sale, fie sintetizând abordările de gen din lucrările de apărare a teologiei ortodoxe, fie dezvoltând subiecte pe care nu le atinsese în acele lucrări. În rândurile

¹ Γρηγορίου του Παλαμά, *Συγγράμματα*, τ. ΣΤ', *Ομιλίες*, κριτική έκδοσις Βασίλειος Ψευτογκᾶς, Θεσσαλονίκη, 2015.

² Pr. dr. Roger Coresciuc, *Omiliile Sfântului Grigorie Palama*, cuvânt înainte de pr. prof. dr. Vasile Gordon, colecția *Patristica. Studii*, nr. 6, Editura Doxologia, Iași, 2013.

care urmează vom semnala pe scurt câteva aspecte importante, reprezentative pentru discursul Sfântului Grigorie, cu referire la *triadologie* și *hristologie*.

1. *Triadologia*

Teologia energiilor necreate nu poate fi înțeleasă fără o corectă exprimare, în cadrele posibilității omenești, a tainei Sfinței Treimi. Treimea este principiul creator, subzistând prin Sine, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Unitatea Treimii se exprimă și în diversitatea Persoanelor, dar și în inconfundabilitatea Lor. Fiecare Ipostas al Treimii este Dumnezeu adevărat, fără confundare sau amestecare, firea dumnezeiască cea una exprimând această unitate a existenței ipostatice care nu duce la împărțire. Realitatea lucrărilor necreate se manifestă pe baza acestui principiu al Ipostasurilor deosebite în chip neîmpărțit. Slava dumnezeiască, lumina Treimii, lucrările necreate în general nu sunt nici ele particularități desprinse de întregul unității, ci sunt manifestarea acestei unități:

Dumnezeu Cel Unul, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, din Care și prin Care și întru Care s-au făcut toate, Care este înainte de toate, și peste toate și în toate și mai presus de tot, Unime în Treime și Treime în Unime, unită fără confundare și despărțită în chip neîmpărțit. Aceași, Unime și Treime atotputernică; Tatăl fără de timp, fără de început și veșnic, singura cauză și rădăcină a dumnezeierii care este contemplată în Fiul și în Duhul. Nu singur creator, ci singur[ul] Tată al Fiului Cel Unul și purcezător al Duhului Sfânt Cel Unul; El este veșnic, și veșnic este Tată; și veșnic este singur[ul] Tată și purcezător³.

Existența unui singur principiu în Treime nu afectează caracterul deplin al dumnezeirii Fiului și Duhului. În același timp, unicitatea principiului, Tatăl, nu afectează plenitudinea

³ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 8, 6.

acestui principiu. Tatăl nu Se diluează și nu Se împarte prin naștere și purcedere, păstrându-Și în chip egal dumnezeirea și caracterul de veșnic Născător și Purcezător: „Dând naștere, Dumnezeu nu pierde fecioria. Căci naște fără unire, fără schimbare [curgere] și fără patimă”⁴. Principiul rămâne principiu și nu este afectat de alteritate. Acest aspect este fundamental și pentru înțelegerea posibilității existenței lucrărilor dumnezeiești. Ele nu sunt o curgere sau o diluare a ființei dumnezeiești, ci sunt proprietăți și manifestări inerente, care nu pot fi disociate de întreg.

Împreună lucrarea Persoanelor Sfintei Treimi este o realitate descoperită la Teofanie. Aceasta din urmă este o arătare în limitele înțelegerii omenești a modului de viețuire treimic, mod care trebuie înțeles și exprimat cât mai adecvat:

Duhul lui Dumnezeu coboară peste El ca un porumbel, arătând celor care erau prezenți pe Cel mărturisit de sus. Și așa Se arată Acela că este Fiul adevărat, iar Tatăl Cel din ceruri Se arată că este Tată adevărat, și Se arată și Duhul Sfânt, Care purcede din Tatăl în ceea ce privește existența și Se odihnește în Fiul Cel adevărat al Tatălui⁵.

Remarcăm grija Sfântului Grigorie pentru exprimarea precis dogmatică. Fiul este „Fiul adevărat”, Tatăl este „Tată adevărat”, iar Duhul este în strânsă legătură cu ambii: purcede din Tatăl și Se odihnește în „Fiul Cel adevărat” al Tatălui. Tatăl, ca „Tată adevărat”, lucrează împreună cu Fiul și cu Duhul pentru întemeierea lumii și constituirea ei drept mediu adecvat pentru existența fericită a omului. În baza „Sfatului cel din veci”, lumea este rânduită să-l primească pe om și să-i ofere circumstanțele cele mai adecvate pentru dezvoltarea acestuia în veșnicie:

⁴ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 17, 3.

⁵ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 16, 15.

Într-adevăr, întemeierea lumii de la început a avut în vedere acest lucru și cu acest scop [a lucrat] voința aceea cerească și din veci a Tatălui – potrivit căreia Îngerul Sfatului cel Mare (cf. Is. 9, 5) al Tatălui l-a făcut pe om ca ființă vie nu numai după chipul Său, ci și după asemănarea Sa proprie, ca să poată cândva să primească mărimea Împărăției cerești, fericirea dumnezeieștii moșteniri, desăvârșirea binecuvântării Părintelui de sus, [vo-ință] prin care s-au făcut toate cele văzute și nevăzute⁶.

Un alt aspect care trebuie amintit este grija Sfântului Grigorie Palama pentru felul în care își alcătuiește precizările dogmatice, dar mai ales cele cu privire la triadologie, hristologie și pnevmatologie. Așa cum vom arăta în paragrafele în care este prezentată pe scurt hristologia palamită, Sfântul Grigorie insistă chiar și în *Omilii* asupra faptului că pluralitatea Ipostaselor treimice nu distruge unitatea Treimii. Întruparea Mântuitorului nu aduce o diminuare a raporturilor intratreimice, iar Treimea rămâne în ființa Sa cu neputință de pătruns. Sfântul Grigorie îi încredințează pe ascultători că Dumnezeu Se descoperă, însă această descoperire nu este una prin care subiectul dumnezeiesc este epuizat. Nu este o descoperire a ființei, a adâncului de taină și nepătruns al existenței Treimii, ci o ieșire în afară, prin har, care permite omului să se apropie de această taină, fără a o cuprinde. Dumnezeu nu poate fi cunoscut în ființa Sa, care din veci nu a putut fi cunoscută, ci Se arată în lucrarea Sa, în harul care în chip dumnezeiesc străbate și imprimă creația și mișcările acesteia:

El nu Se arată însă după ființă, căci nimeni vreodată nu a văzut sau a făcut cunoscută ființa lui Dumnezeu, ci [Se arată] după harul, puterea și lucrarea care sunt comune Tatălui, Fiului și Duhului. Căci propriu fiecăreia dintre aceste [Persoane] este ipostasul fiecăreia și atributele care sunt contemplate în chip ipostatic. Iar comună nu le este numai ființa care nu se descoperă,

⁶ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 4, 12.

cea mai presus de orice nume și neparticipabilă, ci sunt comune și harul, și puterea, și lucrarea, și strălucirea, și nesticăciunea, și domnia și toate cele asemenea, [prin care] Dumnezeu Se unește după har cu sfinții îngeri și cu oamenii⁷.

2. Hristologia

Omiliile au fost alcătuite și rostite cu un scop pastoral, având în structura lor atât aprofundări dogmatice, cât și precizări de ordin moral. Cum ortopraxia nu poate fi înțeleasă și aplicată fără ortodoxie, Sfântul Grigorie Palama insistă asupra acestei ambivalențe. Fără a face referiri la Omilia a 16-a, care este în sine un tratat de hristologie, foarte dezvoltat și amănunțit, și care ar trebui citit integral în cheie hristologică și antropologică, vom indica alte câteva locuri în care explicațiile de ordin hristologic sunt la fel de valoroase ca în această omilie-tratat.

Astfel, în Omilia a 8-a întâlnim o adevărată formulare de credință trinitară, în cadrul căreia hristologia este bine evidențiată. Hristos este mărturisit ca Fiu veșnic, necreat, născut din Tatăl, Care Îi este principiu:

Al Cărui Fiu Unul este împreună veșnic cu El și fără de început cu El, după timp. Dar nu fără principiu, ca Unul Care Îl are pe Tatăl ca născător, rădăcină și izvor, din Care singur, mai înainte de toți vecii, a ieșit, fără de trup, fără patimă, fără schimbare și prin naștere, dar fără să împartă [dumnezeirea]⁸.

Neîmpărțirea dumnezeirii și păstrarea unității intratremice reprezintă, de fapt, concepte fundamentale în înțelegerea teologiei lucrărilor dumnezeiești, care, deși sunt deosebite între ele, nu afectează, la rândul lor, unitatea firii dumnezeiești. O simplă lectură a cadrului disputei inițiate de Varlaam și Achindin ne poate arăta că printre acuzațiile aduse de aceștia teologiei isihaste este și aceea că teologia lucrărilor dumnezeiești

⁷ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 8, 9.

⁸ Sf. Grigorie Palama, *Omilia* 8, 7.

Omilia a IV-a

La evanghelia [despre] cea de-a doua venire a lui Hristos; și despre milostivire și facerea de bine¹

1. În duminica trecută, prin parabola risipitorului mântuit, Biserica a făcut pomenire de neajunsa iubire de oameni a lui Dumnezeu pentru noi. În duminica de față ne învață despre înfricoșătoarea judecată viitoare a lui Dumnezeu, folosindu-se bine de ordinea [logică a lucrurilor] și urmând cuvintele profetice: *Mila și judecata voi cânta Ție, Doamne², și: O dată a grăit Dumnezeu și aceste două lucruri am auzit: că puterea este a lui Dumnezeu și a Ta, Doamne, este mila, căci Tu dai fiecăruia după faptele lui³.*

2. Așadar, mila și îndelunga răbdare preced judecata dumnezeiască. Fiindcă Dumnezeu, de mai înainte având în Sine și cuprinzând toată virtutea, și fiind în același timp și drept și milostiv, pe bună dreptate, pentru că mila nu merge împreună cu judecata – după cum este scris: „Să nu fii milostiv față de sărac la judecată”⁴ –, [Dumnezeu] a împărțit pentru fiecare din acestea două un timp anume: timpul de față l-a rânduit ca vreme a îndelungii răbdări, iar [veacul] ce va să fie pentru răsplătire. Și de aceea harul Duhului astfel a rânduit cele

¹ Cf. Mt. 25, 31-46.

² Ps. 100, 1.

³ Ps. 61, 11.

⁴ Cf. Pilde 24, 23.

săvârșite [în timpul Postului] în Sfânta Biserică, ca învățând noi aceasta – și anume că luăm iertarea păcatelor din cele [săvârșite] aici –, să ne sânguim încă fiind în viața aceasta să dobândim mila cea veșnică și să ne facem vrednici de dumnezeiasca iubire de oameni. Căci judecata aceea este lipsită de milă pentru cei ce nu au arătat milă⁵.

3. Am vorbit de curând, mai înainte, despre milostivirea cea de neajuns a lui Dumnezeu pentru noi. Astăzi însă cuvântul ne va fi despre a doua venire a lui Hristos, precum și despre judecata cea înfricoșătoare de atunci și despre cele care se vor împlini atunci în chip negrăit, *pe care ochiul nu le-a văzut, și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit*⁶ – [dacă inima e] lipsită de părtășia Dumnezeiescului Duh –, aceste lucruri depășind nu numai simțirea omenească, ci și mintea și rațiunea omenească. Căci chiar dacă Acesta este Cel care știe toate și El este Cel care va judeca tot pământul și Care ne învață despre acestea, totuși El S-a coborât la puterea de [înțelegere] a celor care sunt învățați, dându-ne cuvinte potrivite. De aceea sunt introduse fulgerul, norii, trâmbița, tronul și celelalte asemenea acestora, chiar dacă *noi așteptăm ceruri noi și pământ nou, după făgăduința Lui*⁷, cele de acum (urmând) a se schimba.

4. Dacă numai cele grăite, și încă grăite cu scumpătate, umplu de frică și groază sufletul celor care le ascultă cu înțelepciune, cine va putea suferi când aceste lucruri se vor împlini? În ce fel trebuie să trăim noi în sfintele petreceri și în viețuirile cucernice, așteptând venirea zilei Domnului, zi în care, după cum zice dumnezeiescul Petru, *cerurile arzând, vor fi nimicite, stihiiile aprinse se vor topi, iar pământul și lucrurile de pe el se vor mistui*⁸? Iar înainte de acestea va fi cumplita venire și urgie a antihristului contra credinței, care *dacă nu ar fi scur-*

⁵ Cf. Iac. 2, 13.

⁶ I Cor. 2, 9.

⁷ II Pt. 3, 13.

⁸ II Pt. 3, 12.

tată, fiind îngăduită doar puțin timp, *nici un trup nu ar mai fi mântuit*⁹, după cum zice Domnul în Evanghelii. De aceea îi îndeamnă pe ai săi zicând: *Privegheați în toată vremea, rugându-vă, ca să fiți socotiți vrednici să scăpați de toate acestea care vor să fie, și să stați înaintea Fiului Omului*¹⁰.

5. Așadar, toate acestea sunt pline de o groază copleșitoare. Însă pe cei care își pierd viața în necredință, în nedreptate și în lene îi amenință lucruri și mai înfricoșătoare decât cele spuse, după cum zice și Domnul Însuși: *Atunci vor plânge toate neamurile pământului*¹¹. *Neamuri ale pământului* sunt cei care nu se supun Celui care a venit din cer, cei care nu-L cunosc și nu-L cheamă pe Tatăl cel ceresc și nici nu-și înalță neamul către El prin asemănarea faptelor. Și iarăși: *Ca o cursă va veni ziua aceea peste toți care stau pe fața întregului pământ*¹², adică peste cei care sunt pironiți de pământ și de cele pământești prin destrăbălări, beții, desfătări și griji lumești, și care se dedică în întregime frumuseților văzute în chip simțit, [adică] bogăției, slavei și plăcerii. Prin expresia *fața pământului* face aluzie la plăcerea aparentă a acestuia [a celor pământești], iar prin expresia *care stau* arată stăruința lor [în iluzie] continuă și adânc înrădăcinată. Prin aceste cuvinte îi pune pe cei care păcătuiesc fără să se pocăiască până la sfârșit alături de cei sacrilegi, după cum și Isaia a spus de mai înainte: *Cei nedrepti și cei păcătoși vor arde laolaltă, și nu va fi cine să-(i) stingă*¹³. Însă *cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm Mântuitor*¹⁴, spune apostolul. *Voi nu sunteți din lumea aceasta*¹⁵, a spus Domnul către ucenicii Săi, cărora le zice iarăși: *Iar când toate acestea se vor săvârși,*

⁹ Mt. 24. 22; Mc. 13, 20.

¹⁰ Lc. 21, 36.

¹¹ Mt. 24, 30.

¹² Lc. 21, 35; Is. 24, 17-18.

¹³ Is. 1, 31.

¹⁴ Filip. 3, 20.

¹⁵ In 15, 19.

*prindeți curaj și ridicați capetele voastre, pentru că se apropie răscumpărarea voastră*¹⁶.

6. Uitați-vă cum cei care trăiesc după Hristos sunt plini de bucurie și de îndrăzneală negrăită pentru cele care vor fi imediat după acestea, în vreme ce cei care trăiesc după trup sunt plini de rușine, durere și tristețe, după cum și Pavel strigă zicând: *Dumnezeu va da fiecăruia după faptele lui: viața veșnică celor ce prin stăruință în fapta bună caută slava, cinste și nestrăciune, iar celor care nu se supun adevărului și se supun răutății, mânie și furie; necaz și strâmtorare peste tot sufletul omului care lucrează răutatea*¹⁷. Demult, pe vremea lui Noe, când păcatul se înmulțise și stăpânea aproape tot neamul omenesc, s-a iscat potop de la Dumnezeu care a nimicit toată suflarea, fiind păstrat numai cel drept și casa lui pentru nașterea celei de-a doua lumi¹⁸. Și după aceasta, când răutatea a crescut, iar Dumnezeu a tăiat-o în parte, făcându-i scrum pe sodomiți prin foc¹⁹, confundându-i în mare pe faraoniți în chip minunat și distrugând neamul cel fără de rușine al iudeilor prin foame, discordie, războaie, boli și pedepse amarnice.

7. Doctorul nostru comun, deși s-a folosit de leacuri și medicamente aspre pentru neamul nostru, nu a lăsat deoparte și cele plăcute și care sunt folositoare fiind împreunate cu plăcere, ci a ridicat Părinți, a arătat Profeți, a împlinit minuni, a dat lege, a trimis îngeri. Și pentru că acestea erau slabe față de impulsul cel nestăpânit al răutății noastre, Însuși Medicamentul cel mare care pune capăt păcatelor cele mari, Însuși Cuvântul lui Dumnezeu a plecat cerurile și a venit pe pământ. Și făcându-Se în toate ca noi, în afară de păcat²⁰, a nimicit păcatul în Sine, și întărindu-ne, a tocit boldul păcatului²¹, iar pe

¹⁶ Lc. 21, 28.

¹⁷ Rom. 2, 6-9.

¹⁸ Cf. Fc. 6, 13-22.

¹⁹ Cf. Fc. 19, 24-25.

²⁰ Cf. Evr. 4, 15.

²¹ Cf. I Cor. 15, 56.

începătorii și împreună-lucrătorii păcatului i-a făcut de rușine prin Crucea Sa, *nimicind prin moarte pe cel care avea stăpânirea morții*²².

8. Și după cum în vremea lui Noe i-a potopit pe păcătoși prin apă, la fel și mai târziu a potopit păcatul prin dreptatea și harul Său, și S-a ridicat²³ pe Sine nemuritor, ca o sămânță și pângă a lumii veșnice și ca un exemplu și înfățișare a învierii celei nădăjduite de noi în chip nemincinos. Și după ce a înviat și a fost înălțat la ceruri, i-a trimis pe apostoli în lumea întregă²⁴, a arătat o mulțime nu ușor de numărat de mucenici, a statornicit mulțime de învățători, a descoperit adunări de cuvioși. Și iarăși, după ce a făcut toate și nu a lăsat deoparte nimic din cele care trebuiau să fie făcute, a văzut iarăși răutatea ridicându-se atât de mult din pricina libertății alegerii noastre; sau mai degrabă atunci răutatea va fi văzută înălțându-se într-atât, încât oamenii se vor închina și vor asculta de Antihrist²⁵, părăsindu-L pe Adevăratul Dumnezeu și pe Hristosul Său; Acesta însă va veni din nou din ceruri cu putere și cu slavă multă²⁶, nemaiarătându-Se atunci îndelung răbdător, ci pedepsind pe cei care prin fapte rele, în vremea îndelungii Sale răbdări, și-au adunat mânie. Și pe cei care nu pot fi tămăduiți îi va tăia de cei sănătoși, ca pe niște mădulare putrezite, și îi va preda focului. Iar pe cei ce sunt ai Lui îi va izbăvi de ocara și de pe-trecerea cu oamenii răi, și îi va face moștenitori ai împărăției cerurilor.

9. Cel care a întemeiat toate, îndată după spurcata venire a lui Antihrist, va zdruncina toate, conform celor spuse de profet: *Încă o dată voi cutremura nu numai pământul, ci și cerul*²⁷. Așadar imediat [după venirea lui Antihrist] zguduie lumea,

²² Evr. 2, 14.

²³ Cu sensul de „a înviat”.

²⁴ Cf. Mt. 28, 19; Mc. 16, 15; Lc. 24, 46.

²⁵ Cf. Mt. 24, 24; Mc. 13, 22.

²⁶ Cf. Mc. 13, 26.

²⁷ Evr. 12, 26; Ag. 2, 21.

surpă hotarul cel mai de sus al universului, înfășoară bolta cerească, amestecă pământul cu foc și dărmă toate; distruge de jos, cum se zice, temeliile întregii lumi, iar de sus trimite mulțimea stelelor²⁸, ca niște uragane cu neputință de descris, peste capetele celor care au făcut răul dumnezeu, pentru ca cei care cred în Antihrist să fie pedepsiți prima dată prin acestea, ei în care mintea s-a înțepenit și care din această pricină au crezut în cel potrivnic lui Dumnezeu ca în Dumnezeu. Apoi, arătându-Se cu slavă negrăită, prin glasul unei trâmbițe ușor de recunoscut, va aduce la viață pe toți²⁹, precum odinioară printr-o suflare pe protopărinte, și vor sta vii înaintea Lui toți cei morți din veac. Și nu îi va duce pe cei nelegiuți la judecată și nici nu îi va învrednici de vreun cuvânt. Căci *nu se vor scula nelegiuții spre judecată*³⁰, cum este scris, ci spre osândire.

10. Vor fi supuse judecății toate ale noastre, după glasul Evangheliei citite astăzi: *Când va veni Fiul Omului întru slava Sa și toți sfinții îngeri împreună cu El*³¹. Căci la prima Sa venire slava dumnezeirii Sale a fost ascunsă sub trupul pe care l-a luat de la noi pentru noi, iar acum este ascunsă la Tatăl în cer, dimpreună cu trupul cel una cu Dumnezeu. Atunci însă se va descoperi toată slava Sa. Căci de la răsărituri până la apusuri se va arăta strălucind, luminând marginile cu razele dumnezeirii, când trâmbița universală și de viață făcătoare va răsuna peste tot și va chema toate deodată la El. A adus îngeri și prima dată, dar în chip ascuns, reținându-le zelul împotriva dușmanilor lui Dumnezeu. A doua oară însă îi va aduce pe față și nu va mai tăcea, ci va învinui și-i va da pedepselor pe cei necredincioși.

11. *Când va veni Fiul Omului întru slava Sa și toți sfinții îngeri împreună cu El, atunci va șede pe tronul slavei Sale*³². (Aceasta) astfel a văzut-o de mai înainte Daniel și a grăit: *Iată, zice, au*

²⁸ Cf. Mt. 24, 29; Mc. 13, 25.

²⁹ Cf. Mt. 24, 31; I Tes. 4, 16.

³⁰ Cf. Mt. 12, 41-42; Lc. 11, 31-32.

³¹ Mt. 25, 31.

³² Mt. 25, 31.

fost așezate tronuri și Cel vechi de zile S-a așezat. Și am văzut pe cineva ca Fiul Omului venind pe norii cerului și ajungând până la Cel vechi de zile. Și Lui I S-a dat toată cinstea și puterea. Mii de mii îi slujeau Lui și miriade de miriade stăteau înaintea Lui³³. În acord cu aceasta și Sfânta Evanghelie spune că atunci vor fi adunate toate neamurile înaintea Lui. Și-i va despărți pe unii de alții, după cum desparte păstorul oile de capre³⁴. Îi numește oi pe cei drepți, ca unii care sunt blânzi și așezați și merg pe calea cea netedă a virtuților bătătorită de El și care au devenit asemenea Lui. Pentru că și El Însuși a fost numit miel de către Înaintemergătorul și Botezătorul: *Iată mielul lui Dumnezeu Care ridică păcatul lumii!*³⁵. Iar capre îi numește pe cei păcătoși, ca unii care sunt insolenți și fără rânduială, ducându-se pe marginile abrupte ale păcatului. Și pe cei dintâi, zice, îi va pune de-a dreapta Sa, ca unii care sunt lucrători ai faptelor de-a dreapta, iar pe ceilalți care nu sunt așa, îi va pune de-a stânga. *Atunci va spune Împăratul*³⁶, zice [Evanghelia], și nu adaugă care împărat sau al cui împărat, pentru că nu este altul în afară de El. Căci chiar dacă acolo vor fi mulți domni și împărați, unul este cu adevărat Domn, unul este Împărat, Cel care prin fire este Stăpânul universului. Va zice, așadar, atunci Singurul Împărat celor de-a dreapta Sa: *Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii!*³⁷.

12. Într-adevăr, întemeierea lumii de la început a avut în vedere acest lucru și cu acest scop [a lucrat] voința aceea cerească și din veci a Tatălui – potrivit căreia Îngerul Sfatului cel Mare³⁸ al Tatălui l-a făcut pe om ca ființă vie nu numai după chipul Său, ci și după/spre asemănarea Sa proprie, ca să poată cândva să primească mărimea împărăției cerești, fericirea

³³ Dan. 7, 9-13.

³⁴ Mt. 25, 32.

³⁵ In 1, 29.

³⁶ Mt. 25, 34.

³⁷ Mt. 25, 34.

³⁸ Cf. Is. 9, 5.

dumnezeieștii moșteniri, desăvârșirea binecuvântării Părintelui de sus, [voiață] prin care s-au făcut toate cele văzute și nevăzute. Căci nu a spus [de la întemeierea] lumii sensibile, ci a spus în mod nedefinit [de la întemeierea] lumii, atât cea cerească, cât și cea pământească. Dar nu numai aceasta, ci și dumnezeiasca și negrăita chenoză, felul teandric de viețuire, Pătimirile cele mântuitoare, tainele toate, cu acest scop au fost de mai înainte rânduite cu grijă și în chip cu totul înțelept, ca cel care datorită lor se arată credincios în vremurile de acum să audă de la Mântuitorul: *Bine, slugă bună, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău*³⁹. Veniți, așadar, spune, de moșteniți și lumea cea statornică, și care rămâne, și cerească, voi care v-ați folosit bine, conform voii Mele, de lumea cea pământească, stricăcioasă și trecătoare. *Căci flământ am fost și Mi-ați dat să mănânc, însetat am fost și Mi-ați dat să beau, străin am fost și M-ați primit, gol am fost și M-ați îmbrăcat, bolnav și M-ați cercetat, în temniță am fost și ați venit la Mine*⁴⁰.

13. Acum [se naște] întrebarea din ce pricină a amintit doar de milostivire, pentru care a și dat binecuvântarea și moștenirea și împărăția aceea. Dar pentru cei care ascultă cu înțelepciune, nu a amintit doar de milostivire. Din pricină că mai sus i-a numit pe cei care lucrează [cele ale milosteniei] oi, prin această denumire dă mărturie în cazul lor despre asemănarea cu El și despre toată virtutea lor și despre faptul că sunt gata fără încetare să [meargă] la moartea pentru ceea ce este bun. După cum și El Însuși [a fost] *ca o oaie spre junghiere și ca un miel fără de glas înaintea celui care-l tunde*⁴¹, precum este scris.

14. Așadar, acestora, care sunt astfel, le proslăvește facerea de bine. Căci trebuie ca cel care va moșteni împărăția aceea veșnică să o aibă și pe aceasta, care este dovadă și rod al dragostei,

³⁹ Mt. 25, 21.

⁴⁰ Mt. 25, 35-36.

⁴¹ Is. 53, 7; Fapte 8, 32.

ca pe o coroană așezată deasupra tuturor celorlalte virtuți. Lucrul acesta l-a arătat Domnul și prin parabola celor zece fecioare⁴². Căci nu au intrat în cămara de nuntă cea dumnezeiască toate câte se găseau [acolo], ci doar cele care s-au împodobit cu fecioria, care nu putea fi plinită fără asceză și cumpătare, și multe și felurite alte lupte pentru virtute. În plus, ele țineau în mâini și candelile aprinse, [adică] mintea lor și cunoașterea cea neadormită din minte, [cunoaștere] susținută și menținută în partea practică a sufletului, care este închipuită de mâini, și care este oferită lui Dumnezeu pentru toată viața și este unită cu strălucirile cele de acolo. Trebuie însă și ulei din belșug pentru a menține aprinse candelile. Iar uleiul este dragostea, corifeul virtuților. Și după cum dacă ai așeza temeliiile și ai zidi zidurile, dar nu ai pune și acoperișul, le-ai lăsa neefolositoare pe toate acestea, în același fel, dacă ai dobândi toată virtutea, dar nu ai dobândi și dragostea, toate celelalte virtuți vor fi neefolositoare și în zadar. Dar și acoperișul casei nu poate fi construit fără cele care îl susțin.

15. Așadar, Domnul le dă moștenirea Sa unora ca aceștia, care și-au pecetluit celelalte virtuți cu faptele iubirii, și care fie au alergat către dragoste printr-o viață fără prihană, fie au scăpat către aceasta prin pocăință. Dintre aceștia, pe primii eu îi numesc fii, ca unii care sunt păzitori ai nașterii tainice din nou care vine de la Dumnezeu, iar pe ceilalți îi numesc năimiți, ca unii care, prin ostenelele cele de multe feluri ale pocăinței și ale smereniei au chemat înapoi harul, ca pe o răsplată. De aceea, după ce a expus mai întâi în sfintele evanghelii în chip felurit cele legate de judecată, mai apoi introduce cele legate de dragoste, ca una care împlinește sau înalță virtuțile enumerate acolo.

Dar cei drepecți vor răspunde, zicând: *Doamne, când Te-am văzut flămând și Te-am hrănit, sau însetat și Ți-am dat să bei? Când Te-am văzut străin și Te-am primit, sau gol și Te-am îmbrăcat? Când Te-am văzut bolnav sau în temniță și am venit la Tine?*⁴³. Vedeți

⁴² Cf. Mt. 25, 1-13.

⁴³ Mt. 25, 37-39,

că cei de-a dreapta sunt numiți și drepți? Așadar, mila [le vine] din dreptate și împreună cu toată dreptatea. Vedeti că celor drepți li se atestă și o altă virtute, pe lângă plinătatea iubirii, și anume smerenia, ca un zid de apărare înălțat la timpul potrivit? Căci ei susțin cu tărie că nu sunt vrednici de vestirea [faptelor lor] și de laudă, ca unii care nimic bun nu au lucrat, deși se mărturisește că nu au lăsat nesăvârșit nimic [din cele bune].

16. De aceea socotesc că Domnul le răspunde deschis, ca să-i arate că sunt așa și să fie înălțați prin smerenie, și să găsească, pe bună dreptate, harul de la Cel care-l dă din belșug celor smeriți: *Căci Domnul celor mândri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har*⁴⁴. Care și acum zice către aceștia: *Amin spun vouă: intrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut*⁴⁵. Îl numește *prea mic* din pricina sărăciei și a puținătății, și *frate* pentru că și El, după trup, trăiește astfel pe pământ.

17. Ascultați și vă bucurați, toți cei care sunteți săraci și în nevoi, căci pentru aceasta sunteți frați ai lui Dumnezeu. Și chiar dacă fără voia voastră sunteți săraci și în puținătate, faceți-vă, cu voia voastră, prin răbdare și mulțumire, ceea ce este bun. Ascultați, cei bogați, și doriți-vă sărăcia cea fericită, ca să vă faceți moștenitori și frați ai lui Hristos mai adevărați decât cei săraci fără voia lor. Căci și Acesta cu voia Sa a sărăcit pentru noi. Ascultați și gemeți voi, cei care-i disprețuiți pe frații voștri care rău pățimesc, sau mai degrabă pe frații lui Dumnezeu, și care nu dați din cele pe care le aveți din abundență celor care au nevoie de hrană, de adăpost, de haină, de îngrijirea cuvenită, și care nu vă cheltuiți prisosul pentru lipsa acelorora. Sau mai degrabă să ascultăm și să gemem noi. Căci și eu însumi, care vă grăiesc vouă acestea, sunt învinuit de către conștiința mea că nu sunt cu totul în afara patimii. Fiindcă în vreme ce mulți

⁴⁴ Pilde 3, 34; Iac. 4, 6; I Pt. 5, 5.

⁴⁵ Mt. 25, 40.

suferă de frig și sunt în lipsuri, eu sunt îndestulat și îmbrăcat. Dar cu mult mai mult sunt vrednici de jale cei care au comori mai multe decât nevoia lor de zi cu zi și le păstrează sau se străduiesc să le mărească, deși li s-a poruncit să-l iubească pe aproapele ca pe ei înșiși, și să nu-i socotească pe aceștia ca țărâna. Căci ce altceva este aurul și argintul pe care aceștia îl iubesc mai mult decât pe frații lor?

18. Dar să ne întoarcem și să ne pocăim, și să facem de obște [cele ale noastre], ajutând cu cele pe care le avem la nevoile fraților săraci care sunt printre noi. Și chiar dacă vom decide să nu ne golim de toate cele pe care le avem, măcar să nu le ținem pe toate pentru noi în chip nemilos, ci să facem [aceasta], iar pentru ceea ce nu am reușit să facem să ne smerim înaintea lui Dumnezeu, și vom dobândi de la El iertarea – iubirea Sa de oameni plinind lipsa noastră –, ca să nu auzim, să nu fie!, glasul care curmă orice nădejde. *Căci atunci, zice, va zice celor de-a stânga Sa: „Plecați de la Mine, blestemaților!”*. Ce cumplit! *Depărtați să fiți de la viață, lepădați să fiți de la desfătarea (raiului), lipsiți să fiți de lumină!*⁴⁶.

19. Dar nu numai aceasta, [ci vor auzi] și: *Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, gătit diavolului și îngerilor lui!*⁴⁷. Căci după cum cei de-a dreapta vor avea viață, și o vor avea din prisosință – viață prin aceea că vor fi împreună cu Dumnezeu, și [viață] din prisosință prin faptul că vor fi continuu fii și moștenitori ai Împărăției Sale –, la fel și cei de-a stânga, ratând viața cea adevărată prin îndepărtarea de Dumnezeu, vor avea parte de un rău mai prisositor, prin aceea că vor fi rânduși cu demonii și vor fi dați focului pedepsitor.

20. Ce fel de foc este acesta, care arde și trupurile, și ființele raționale care sunt în trupuri, și duhurile cele netrupești, chinându-le și în același timp ținându-le fără de moarte, foc prin care și focul nostru va fi mistuit, după cum este scris:

⁴⁶ Cf. Mt. 8, 12; Mt. 22, 13; Mt. 25, 30;

⁴⁷ Mt. 25, 41.

*stihiiile/elementele care ard se vor mistui*⁴⁸? Ce adaos de durere aduce lipsa de nădejde a unei izbăviri? Pentru că focul acela este veșnic! Și apoi ce este [acest curent] violent care îi poartă? Căci zice [Scriptura] că un râu poartă acel foc, ducându-l, după cum se pare, mereu mai departe de Dumnezeu. De aceea nu a zis: *duceți-vă, ci duceți-vă de la Mine, blestemaților*⁴⁹. Căci mult ați fost blestemați de săraci. Pentru că dacă aceia au suferit, voi sunteți vrednici de blestem. *Duceți-vă*, zice către aceia, *în focul cel pregătit nu vouă, ci diavolului și îngerilor lui*⁵⁰. Căci nu aceasta este voința Mea dintru început, nu spre aceasta v-am făcut, nu pentru voi am pregătit focul. Focul cel nestins a fost aprins pentru demonii care sunt într-o obișnuință neschimbată a răului; de aceștia [însă] v-a legat și pe voi cugetarea voastră cea lipsită de pocăință, cea asemenea lor. Așadar, împreună viețuirea voastră cu îngerii cei răi este din voia voastră. *Căci flămând am fost și nu Mi-ați dat să mănânc, însetat am fost și nu Mi-ați dat să beau, străin am fost și nu M-ați primit, gol și nu M-ați îmbrăcat, bolnav și în temniță și nu M-ați cercetat*⁵¹. Pentru că, după cum, fraților, dragostea și faptele dragostei sunt plinirea virtuților, la fel și ura și faptele urii – felul de viețuire lipsit de compasiune și cugetarea care nu vrea să împartă – sunt plinirea păcatului. Și după cum virtuțile urmează iubirii de oameni și i se asociază, la fel și cele rele [urmează și se asociază] urii de oameni. Pentru aceasta și doar din această pricină sunt condamnați [cei nemilostivi].

21. Am vrut, așadar, să spun că nu este nici o dovadă mai mare a urii, decât a prefera argintul prisositor în locul fratelui. Dar văd că răutatea scoate la iveală un semn și mai mare al urii față de oameni. Căci sunt unii care nu numai că nu fac milostenie din cele pe care le au din belșug, dar și acaparează cele

⁴⁸ II Pt. 3, 10, 12.

⁴⁹ Mt. 25, 41.

⁵⁰ Mt. 25, 41.

⁵¹ Mt. 25, 42-43.

străine. Să socotească, aşadar, aceştia, din sentinţa îndreptată împotriva celor care nu miluiesc şi ce vor păţi, şi ce vor pătimi, şi de ce osândă de nedescris şi de nepurtat vor fi vrednici, şi să se țină departe de nedreptate şi să-L îmblânzească pe Dumnezeu prin faptele pocăinţei. Atunci, aceia [nemilostivii] însă vor răspunde: *Doamne, când Te-am văzut flămând, sau însetat, sau străin, sau gol, sau bolnav, sau în temniţă şi nu Ţi-am slujit?*⁵².

22. Vedeti că şi acest din urmă rău, mândria, este legat de felul de viaţă lipsit de compasiune, după cum şi smerenia este legată de compasiune? Cei dreپţi fiind lăudaţi datorită facerii de bine, se smeresc mai mult, şi nu se îndreptăşesc. Ceilalţi însă, fiind acuzaţi de Cel Nemincinos din pricina lipsei de îndurare, nu cad la pământ, smerindu-se, ci vorbesc împotriva şi se îndreptăşesc. De aceea vor şi auzi: *Amin, zic vouă, întrucât nu aţi făcut unuia dintre aceştia prea mici, nici Mie nu Mi-aţi făcut*⁵³. Şi astfel vor merge aceştia, zice [Scriptura], *la osânda veşnică, iar cei dreپţi la viaţa veşnică*⁵⁴.

23. Să ne milostivim, aşadar, de noi înşine, fraţilor, prin milostivirea faţă de fraţi, să dobândim compasiune prin compasiune, să facem binele ca să primim binele. Răsplata e asemenea [cu ceea ce dăm, căci primim]: facere de bine, iubire de oameni, dragoste, milă, compasiune, dar nu este egală [cu ceea ce dăm] prin vrednicia şi mărimea superiorităţii. Pentru că tu dai din cele pe care le are un om, şi atât cât poate un om să lucreze binele, însă primeşti înapoi însutit din comorile cele cereşti şi nesecate, şi [iei şi] viaţa veşnică, şi ți se face binele din cele pe care [poate Dumnezeu să le dea] şi atât cât poate Dumnezeu să lucreze binele: *Cele pe care ochiul nu le-a văzut, şi urechile nu le-au auzit şi la inima omului nu s-au suit*⁵⁵.

24. Să ne sârguim să dobândim bogăţia bunătăţii. Să cumparam cu puşini arginţi moştenirea cea veşnică. Să ne temem

⁵² Mt. 25, 44.

⁵³ Mt. 25, 45.

⁵⁴ Mt. 25, 46.

⁵⁵ I Cor. 2, 9.

de pe acum de sentința împotriva celor nemilostivi, ca să nu fim osândiți atunci pe baza ei. Să nu ne temem că vom deveni săraci dacă facem milostenie. Căci vom auzi de la Hristos: *Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți Împărăția!*⁵⁶. Să ne temem de aceasta, și să facem toate, ca să nu ne arătăm că suntem în afara dragostei față de Dumnezeu din pricina neîndurării noastre. *Căci cel care nu iubește pe fratele său pe care îl vede, cum va iubi, zice evanghelistul, pe Dumnezeu pe Care nu L-a văzut?*⁵⁷. Și cel care nu-L iubește pe Dumnezeu cum va putea să fie împreună cu Dumnezeu? Iar cel care nu este împreună cu El va fi dus departe de El. Și cel care se duce de la El va cădea, cu siguranță, în gheenă⁵⁸.

25. Dar noi să arătăm faptele dragostei față de frații noștri în Hristos, milostivindu-ne de cei săraci, întorcându-i pe cei căzuți în rătăcire – pe care ai putea-o numi și rătăcire și sărăcie –, făcând dreptate celor nedreptățiți, încurajându-i pe cei care zac în slăbiciune, fie că pătimesc aceasta din cauza vrăjmașilor văzuți și a bolilor, fie [că suferă] din pricina duhurilor nevăzute și a patimilor de necinste, cercetându-i pe cei aruncați în închisoare, dar și suportându-i pe cei care ne greșesc, iertând unii altora dacă cineva are vreo plângere împotriva cuiva, după cum și Hristos ne-a iertat nouă. Și pe scurt, în tot chipul și cu toate faptele și cuvintele noastre pe care le putem avea, să arătăm dragoste unii către alții, ca să dobândim și dragostea din partea lui Dumnezeu și să fim binecuvântați de El și să moștenim împărăția cea cerească și veșnică făgăduită nouă și gătită pentru noi de la întemeierea lumii.

26. Pe care fie ca toți să o dobândim, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, [Căruia I se cuvine] împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, cinste și slavă în vecii vecilor. Amin!

⁵⁶ Mt. 25, 34.

⁵⁷ In 4, 20.

⁵⁸ Cf. Mt. 5, 29; 10, 28; 18, 9; Lc. 12, 5 ș.a.